

MIRA ENGELMANOVA:

Kulturne in socialne institucije na Čehoslovaškem.

Po iniciativi in prizadevanju gđ. profesorice Jele Lazarevičeve je odpotovalo v poletju l. 1922. deset Jugoslovenk na Čehoslovaško, da spoznajo tam, natančneje nekatere kulturne in socialne institucije.

Določeno je bilo, da se sestanemo v Beogradu ter odpotujemo od tu preko Ogrske. V Beogradu smo si ogledale nekatere narodne ženske ustanove kakor: prostore »Ženskega kluba« in našega »Ženskega Saveza« ter mogočno, a še ne dovršeno stavbo »Kola srbskih sestara«, ki priča o podjetnosti in agilnosti naših srbskih sester Kolašic. Ob tej priliki smo zvedele, da zida društvo knjeginje Ljubice na Kosovem polju severno od Skoplja pri Uraševcu šolo z internatom. Otroci bodo prihajali tja iz tako oddaljenih krajev, da bodo ostali ves teden v šoli ter se vračali šele ob sobotah na svoje domove. Seznanile smo se tudi s šolsko organizacijo »Pčelica«, ki je zelo simpatično društvo za deklice. Svoj izvor ima ta organizacija v Dubrovniku. Tu je osnovala po prevratu Jela Ohunčevićeva, profesorica na učiteljski šoli, »Narodno žensko zadrugo« s humanitarnim in kulturnim programom. Iz te zadruge je izšla kot naraščaj »Pčelica«. Male Pčelice postanejo s 16. letom članice zadruge, tedaj pa ostanejo, četudi že ne pohajajo več šole v stiku s šolsko organizacijo. Ko je bila upraviteljica beograjske savske šole na picnarni seji »Ženskega Saveza« v Splitu, se je seznanila s to organizacijo ter jo presadila v Beograd. Tu imajo že pet rojev in sicer: savske pčelice, donavske, terazijske, v šoli na Senjaku in prisaborni cerkvi. Naselile so se pa tudi že v Skoplju in v Novem Sadu. Ker je glavni namen organizacije, edinstvo dečjih duš v narodu in dviganje zavesti naše narodne skupnosti, zato te »Pčelice« na raznih periferijah naše domovine pridno korespondirajo med seboj ter se tudi obiskujejo. Minulo Velikonoč so prihitele dubrovniške v Beograd, koncem šolskega leta pa beograjske v Dubrovnik. Za letošnji imajo v programu skupen polet na Oplenac na grob našega kralja Osvoboditelja. Svoj prvi izlet prirede na Jurjev dan, ko praznujejo svojo slavo. Intenzivno goje narodno vezivo ter imajo tudi svoj društveni krog, priprosto kimono-obleko iz domačega platna z vvezanim narodnim motivom in pčelico. Prirejajo tudi materinske sestanke, kjer polgajo staršem vpričo učiteljstva izvestje o svojem delovanju. Tako goje nekatere naše tovarišice intenziven stik šole z domom ter polgajo temelj pravi sestrski ljubavi.

Iz naše prestolice smo odpotovale proti severu dne 6. avgusta. Sremski Karlovci, Novi Sad in Subotica so kaj hitro švigili mimo nas in bili smo na ogrski meji. Vožnja preko Ogrske je enolična, tako da se pošteno oddahneš, ko zaključiš sprevodnik Parkanone to ie zadnja ogrska postaja. Na Čehoslovaškem smo, skoro dospemo do Bratislave; to je bil za enkrat cilj našega potovanja. Na kolodvoru so nas pričakovali delegatje čehoslovaške lige in ga. Ruža Pelantova, ki je bila poslana iz Prage iz tajništva dr. Alice Masarykove. Naslednje dopoldne je bilo določeno za ogledovanje mesta, ki leži na severni obali mogočnega Dunava. Bratislava, tega imena nismo poznali v predvojni dobi! Po naših knjigah se je imenovalo tedaj to mesto Požun ali nemški Pressburg. Mesto je središče Slovaške in ima krasno lego na meji Čehoslovaške, Ogrske in Avstrijske republike. Ime Bratislava sega gotovo še v dobo, ko je nekdanja mogočna Velikomoravska zavzemala kraje do Dunava in njenih dotokov Nitre, Hrona in Ipole. Bilo je to tedaj, ko kraji med Dunavo in Savo niso bili še po Madžarih razvepljeni ter so slovanska plemena zavzemala vse ozemlje od Krkonošev do Balkana. Ko pa smo se vsled madžarske invazije ločili od naših severnih bratov tako, da govorimo sedaj o koridorju, ki naj bi nas spajal z njimi tedaj je Bratislava izgubila svoje slovansko lice in ime, si nadela nemško-madžarsko ter je postala le trgovsko važna postojanka, ki je vodila vso trgovino iz Ogrske in Avstrije na Češko in dalje v Porenje. Drugega pomena Bra-

tislava ni imela v srednjem veku, a nova doba je napočila zanjo tedaj, ko se je l. 1526. streslo ogrsko kraljestvo pod turško silo in vsled tega razpadlo na 3 dele. Tedaj je Bratislava postala glavno mesto tako zvane habsburške Ogrske in s tem je postala objednem glavno mesto Slovaške. Tu so bili odslej najvažnejši uradi in so se vršili do l. 1848. sabori; tu se je vršilo kronanje ogrskih kraljev in se je sestajalo plemstvo iz cele Slovaške; tu je začela cveteti znanost in umetnost in najboljši sinovi od Košice do Vaga so prihajali sem, da si razširijo svoje obzorje ter žrtvujejo svoje sile narodu in državi. Osobito važna je postala Bratislava v dobi čehoslovaškega narodnega preporoda tako, da ta nima svojega središča samo v Pragi, temveč tudi v Slovaški in to predvsem v Bratislavi. Tu so vzrasli na evangelskem liceju največji razumniki 19. stoletja, kakor Jan Kollar, neustrašljivi propagator vse-slovanske vzajemnosti, Safarik, prvi graditelj moderne znanosti na Slovaškem, Palacky idejni utemeljitelj čehoslovaške države in mnogi drugi. Na izletih v divni bratislavski okolici so razmišljali o bodočnosti čehoslovaškega naroda ter dali bodoči državi tisti lik, ki ga ima sedaj, kajti smatrali so že tedaj za domovino čehoslovaškega naroda vse tiste kraje, kamor je prodrla češka duševna kultura.

Ker smo tudi mi želele seznaniti se z divno okolico in njenimi prebivalci, zato je pohitela naša delegacija v 3 ure od Bratislave oddaljeno slovaško vas Vajnori. Obiskale smo šest kmetijskih domov in vse, kar smo tu videle, nas je navdalo z občudovanjem do priproste slovaške žene. Ona si namreč sama poslika ves dom in vso opravo in to tako okusno, da bi človek skoro ne verjel. Tu se vrste ptice in cvetovi, grozdi in žitno klasje, vse v živih naravnih in sočnih barvah. Poteze so fine ter te prav nič ne spominjajo nekaterih naših kmetijskih znamenj, ki so živa priča okorne slikarjeve roke. Povsod smo bile prav pristrčno sprejete, povsod smo se divile gospodinji umetnici, ki si celo štedilnik okusno poslika. Pestra je tudi njihova narodna noša, ki jo sešijejo in vežejo same ter tudi same narišejo vzorce; celo moške srajce so bogato vezene z zlatom, srebrom in živobojnimi nitmi. Pogrešale smo le cvetja na oknih in naš slovenski rojak, akademski slikar Zabota, ki živi že dalj časa v Bratislavi nam pojasnjuje, da žene tu ne pogrešajo živega cvetja, ker si ga naslikajo same polne domove. Vas Vajnori ima šestrazredno šolo in ljubeznivi nadučitelj nam je pokazal risarske izdelke učencev ter nam dovolil, da smo nekaj risb vzele s sabo. Iznenadilo nas je, da nista niti dve risbi enaki in nadučitelj nam je pojasnil, da nikdar ne rišejo skupno istega predmeta, ampak da učenci rišejo sami poljubno po svoji fantaziji.

Zadovoljne z užitkom tega dne, smo se radovala naslednjega, ki nam prinese zopet novih, lepih utisov, kajti določena je bila vožnja po Donavu do trdnjave Dievin. Bil je krasen solnčen dan in vožnja po Donavi nepopisno lepa. Na severni obali nas spremlja Bratislava s svojim predmestjem, a na južni obali pri bližnji 1 km širok gozdlič, za njim pa meja proti Avstrijski republiki. Po enourni vožnji dospemo do izliva Morave v Dunav in tu na tem križišču se dvigajo na griču razvaline nekdanjega mogočnega djevinskega gradu, o katerem trdijo nekateri raziskovalci, da je to nekdanji stari Velehrad, kjer je knez Rastislav sprejel solunski brata Cirila in Metoda. Na vrh djevinskih razvalin so postavili Madžari l. 1898., ko so obhajali 1000 letnico svojega prihoda na Ogrsko, Arpada, okrenjenega proti Dunaju z mečem v roki. Seveda so ga Čehi odstranili ob prevratu tako, da se vidi sedaj le še podstavek, ki se ruši polagama. Z vrha je diven razgled na moravsko polje, ki je popilo že potoke slovanske krvi. Za razvalinami leži v dolini prijazna vasica Djevin, poleg nje pa djevinska Nova ves, mala naselbina gradiščanskih Hrvatov. Star seljak nam je pripovedoval z radostjo, da dobe v jeseni hrvaško šolo. Gradiščanski Hrvatje žive v mnogih malih selih raztreseni od tu do Nanoštva ter tvo-

rijo sicer šibek, a vendar naraven koridor med Čehoslovaško in našo državo.

Naslednjega dne smo si ogledale v Bratislavi prostore čehoslovaškega Rdečega križa. Ta organizacija je vzorno urejena. Četudi jo je osnoval predsednik Masaryk šele po prevratu. V republiki ima štiri glavna središča in nebroj podružnic. V Bratislavi je središče za Slovaško, v Pragi za Češko, v Brnu za Moravsko in Šlezijo, v Munkačiju za podkarpatsko Rusijo, tako namreč se imenuje skrajni vzhodni del Čehoslovaške. Glavni namen te organizacije je: skrb za zboljšanje ljudskega zdravja, lajšanje bede, ki jo je povzročila vojna ter hitra uspešna pomoč v vsaki sili. Ko se poglobiš v to silno organizacijo, ki ima okoli 200 uradnikov, oziroma uradnic in še nebroj drugih neplačanih sil ter pomisliš, da se je vse to ustanovilo šele po prevratu, tedaj prideš do zaključka, da je mogel privedi do te popolnosti organizacijo v tako kratki dobi samo narod, ki ima takozvano razvito Sokolstvo in ki razume prav nacionalizem in patriotizem. Masaryk pravi v nekem svojem spisu: »Naš patriotizem mora biti naprednot, narodnost nam mora biti človekoljubnost« in zdi se mi, da je Masaryk po tem svojem izreku določil smernice novemu čehoslovaškemu Rdečemu križu, čigar pravi predsednik je sedaj njegova hči dr. Alice, a on je ostal njegov častni predsednik.

V katerokoli institucijo Rdečega križa pogledaš, povsod vidiš združeno narodnost s človekoljubnostjo. V bratislavski pisarni Rdečega križa je vzbudil pozornost velik stenski zemljevid Slovaške z natančnim seznamom vseh dobredelnih ustanov v tem delu republike. Naštela sem 20 zdravniških postaj za otroke, 27 za zaščito mater, 5 bolniških postaj za jetične, 6 otroških bolnic in več rešilnih postaj. V prilicju je velikansko skladišče, kjer je shranjeno razno perilo, obleka in zdravlila, ki se razpošila na vse, na zemljevidu označene ustanove, da se tam razdeli brezplačno med reveže. Mnogo teh stvari je poslala Amerika v prvem letu po prevratu ter s tem pomagala osnovati to organizacijo, ki se je v tej kratki dobi tako razvila, da vzbuja naše občudovanje.

Naslednjega dne smo si ogledale centralo Rdečega križa v Brnu, ki ima velikanske, krasne prostore v sekvestriranem poslopju grofa Palckya. Zemljevid na steni ti pričča, da ima tu Rdeči križ mnogo več ustanov kakor v Bratislavi. saj je pa tu potreba tudi večja, kajti pogled s Špilberga ti kaže v brnskih predmestjih tovarno poleg tovarne, dimnik poleg dimnika eden višji od drugega. Tu je mnogo potreb, tu je mnogo delavskega ljudstva in temu je v prvi vrsti namenjen čehoslovaški Rdeči križ. To pričajo tudi besede njegovega predsednika dr. Alice Masarykove ob priliki, ko je prevzela od svojega očeta predsedništvo te institucije in ki se glase: »Obečam ti, da hočem z vso silo delati, da postanem vredna tvojega zaupanja in da olajšam bedo onih, ki največ trpe na naši zemlji. Oddolžiti se hočem zemljski in večni pravici, za katero sem pripravljena dati svoje življenje.« Ko čuješ take besede in vidiš, da so meso postale, da niso le prazne fraze, tedaj si uverjen o srečni bodočnosti naroda, ki ima take socialne delavce.

Sedaj pa na Špilberg, da vidimo tam vse brezmejno gorje, ki ga je omislila prejšnja habsburška oblast političnim kaznjencem. Pač lep kontrast med sedanjim človekoljubjem in nekdanjim trinoštvo! Pot do teh strašnih ječ vodi mimo lepih nasadov. Stari grad stoji na griču slično našemu ljubljanskemu. Ko stojš pred to močno utrdbo, ti postane, ako si že čital knjigo »Moje ječe« od Silvia Pelica, tesno pri srcu, korak ti zastane in zdi se ti, da čuješ obupne vzdihne nesrečnejev, ki so tu na tako krut način končale svoje bedno življenje. Blizu vhoda ti obstane pogled na kameniti spominski plošči. Vidi se, da ni še dolgo, kar je vzidana in res čitaš letnico 1922, poleg pa sledeče besede v italijansčini: Iz teh groznih temnic, posvečene z mučeništvom, je vzniknil zmagovalen spas Italijanov. Prinesli so to ploščo Italijani, ko so obhajali stoletnico pisatelja Silvia Pelica, ki je bil tu zaprt in ki je spisal, ko je zadobil po večletnem trpljenju zo-

pet svobodo knjigo — »Moje ječe« — vsled katere je postal Špilberg znan po vsej Evropi. Preveč bi bilo opisati vse grozote, ki so jih bili tu deležni politični kaznjenci. Naštejem naj le par turtur. Na tezalnica, ki je pretrgala nesrečneža; globine v stenah z železjem, ki je stiskal kaznjenca čez pas, od vrha pa na glavo mu kapljajoča voda; jarek z vodo, v kateri je stal priklenjen jetnik itd. Tako se vrste grozote ena huiša od druge in koncem vseh teh grozot, kapela s križanim Zveličarjem. Ko stopiš v kapelo, se oddahneš in ustne ti šepetajo nehote: »Da Kristus, če kje, si tu na mestu, trpljenje poleg trpljenja, mučeništvo poleg mučeništva.« Toda pustimo vse te grozote ter stopimo v vlak, ki nas popelje v zlato Prago.

Stostolpa, zlata Praga! V srcu Evrope ležiš na razpotju med severnim in južnim, vzhodnim in zapadnim ozračjem evropske kulture, odkoder se vse najlepše pregleda. Naj te občudujem s Hradčan ali z Višehradu, s Petřina ali Žižkova, enako veličastna in zanimiva si vsak čas. Oglejmo si sedaj še razne kulturne in socialne institucije, ki so si jih uredili naši severni bratje po prevratu.

Prva pot nas vede v prostore Rdečega križa. V bližnji višehradске skale je ogromna trinadstropna stavba. Tu so nameščene razne sekcije te mogočne organizacije. Gđ. Neubauerjeva, tajnica dr. Alice Masarykove, te ljubeznivo vodi od oddelka do oddelka. Kjerkoli se mudiš, najsi je to v pisarni za počitniške kolonije ali za zaščito matere in dojenčka, v oddelku za vojne vdove in sirote ali za invalide in ruske begunce, skratka povsod občuduješ smotreno in solidno delo bratskega češkega naroda. Ustavimo se v pisarni mladinske organizacije Rdečega križa. Gđ. Molnarjeva urednica »podmladkovega lista« Mesičnik dorostu črveného kříže« ti pripoveduje, da se podmladek v Čehoslovaški lepo razvija, da ima približno 70 tisoč članov. Da se tiska mesečno glasilo v 8 tisoč izvodih, da se organizacija širi po ljudskih in srednjih šolah, ponekod z večjim, drugod z manjšim uspehom, kar je odvisno od učiteljeve individualnosti, ker je učitelstvu na prosto roko dana izvedba organizacije po razredih.

Poglejmo tudi v pisarno dr. Alice Masarykove. Nje ni, mudi se na kratkem počitniškem oddihu. Nad njeno pisalno mizo b'lest na rdečem suknu z belimi črkami vvezan napis: »Veritas vincit«, to je njeno geslo.

V Lanech, Masarykovem poletnem dvoru, je izročila naša delegacija dr. Alici red belega orla III. reda za zasluge, ki jih je izkazala srbskim legionarjem. Vso njeno skromnost in človekoljubnost izpričujejo sledeče besede, ki jih je izpregovorila ob tej priliki. »Ni prav, da prejemamo me žene odklikovanja, ker moramo izvrševati humanitarna dela le z najglobljih idealnih nagibov; vednar mi bo red srbskih legionarjev drag spomin, ker je to red borcev, ki so se žrtvovali za najlepše narodne svetlinje.«

Da se natančneje seznanimo z institucijami, kijih vzdržuje Rdeči križ, peljimo se s tramvajem v Košice, to je eno najsiromašnejših delavskih predmestij. Ob koncu tramvajske postaje je lep park Klamovka. Poleg tega je lično poslopje z napisom »Poradna matek i kojencu«, kar znači svetovalnica za matere in deco. Pred vojno je bila tu velika plesna dvorana, ob prevratu so jo spreminili v to prepotrebno, dobrodelno ustanovo, kjer so otroci preiskani od zdravnika brezplačno. V poslopju je tudi lepa dvorana, kjer se vrše tedenska predavanja. Ob tej priliki se dele materam brezplačno brošure, poljudno zdravstvene vsebine. Predava zdravniki ali socialna delavka. V tej instituciji so zaposlene tri take socialne delavke in ena sestra bolničarka. Vse so civilne osebe ter imajo posebno strokovno izobrazbo. Socialne delavke dovrše meščansko šolo in 3 leta socialne šole, bolničarke meščansko šolo in dveletno bolničarsko šolo. Praga ima sedaj že 3 take zdravniške postaje in sicer Žižkov, Vršovice in pravkar opisano Košice. Med šolskim letom pride po štiri dopoldneve v tednu v to zdravniško postajo dnevno do 80 otrok. Pripelje jih učiteljstvo, navadno po dva razreda v enem dopoldnevu. O vsakem preiskanem otroku imajo natančen seznam višine,

teže in drugih posebnosti, ki se vsaka dva meseca izpolnjuje, ker je vsak otrok v teku dveh mesecev enkrat preiskan. To je velike važnosti radi tega, ker predlaga koncem šolskega leta zdravnik vse tiste otroke, ki se niso dovolj razvili v minoletem šolskem letu, da se jih pošlje za časa počitnic na deželo v počitniške kolonije. Mnogo takih kolonij vzdržujejo poleg Rdečega križa mestne občine, Sokolstvo in razna druga dobrodelna društva.

Oglejmo si tako počitniško kolonijo, ki jo vzdržuje Rdeči križ v Sternberku severno od Prage. Ta diven kraj leži blizu mesteca Smečna sredi smrekovih gozdov in ribnikov. V vili Bellevue je nastanjenih 50 deklic v starosti od 6—14 let. Kolonijo vodijo 2 učiteljici, 1 otroška vrtnarica in 1 sestra bolničarka. Vse je v vzornem redu. Postelje, pohištvo, vse je snežno-belo. Urnik, ki visi na steni, nam kaže sledečo razporedbo:

- Od 7.—8. umivanje in oblačenje.
- Od 8.—8.1/2 zajtrk.
- Od 8.1/2—9.1/2 telovadba.
- Od 9.1/2—11. igre, petje, kopanje.
- Od 11.—12. sprehodi po gozdu in polju.
- Od 12.—12.1/2 umivanje, čiščenje rok.
- Od 12.1/2—1. obed.
- Od 1.—1.1/4 umivanje zob.
- Od 1.1/4—3. počitek v senci.
- Od 3.—4. čitanje, ročno delo.
- Od 4.—4.1/2 južina.
- Od 4.1/2—6. v gozdu.
- Od 6.—6.1/2 umivanje.
- Od 6.1/2—7. večerja.
- Od 7.1/2—8.1/4 prosto.
- Od 8.—7.1/4 umivanje zob.
- Od 8.1/2—9. pripravlanje k počitku.
- Od 9.—7. spanje.
- Ura je 11. Otrok ni doma. Poiščimo jih na izprehodu. Za vilo je temen smre-

kov gozd, od tam prihaja otroško petje. Ko se nekoliko približamo, čujemo še besede: »Za tatička Masaryka život dam.« Seveda nam otroci zapojejo radi celo pesmico sledeče vsebine: Tam za Bratislavo je mnogo neprijateljev, a mi se jih ne bojimo, ker za domovino in za tatička Masaryka radi život damo. Da, tam za Bratislavo je mnogo neprijateljev Nemcev in Madžarov, a bratom Čehom se jih ni treba bati, ker vsa društva tekmujejo takorekoč med seboj, da si vzgoje telesno in duševno zdrav naraščaj in ker tudi priprosti Čeh pravilno umeva narodno misel ter se zaveda, da nima do svoje rodne grude samo pravic ampak tudi dolžnosti. Blesteč dokaz te trditve so, kakor nam pripoveduje gdč. Příbikova, voditeljica počitniške kolonije v Sternberku, učiteljice v Plznu, ki so mnogo zimo same prirejale stalne marionetne predstave. Same so igrale, same izdelovale lutke, same vodile vso režijo in ves aranžma prireditev. To jim je prineslo toliko čistega dobička, da so poslale za počitnice v juliju 60 dečkov, v avgustu 60 deklic v ferijalno kolonijo blizu Plzna.

Toda vrnimo se v Prago in nastavimo se na Letni v VII. okraju, kjer je bil zadnji vsesokolski zlet. Tik sokolskega telovadišča je cel kompleks lično izdelanih barak, to je dijaška kolonija. Začet: so jo graditi l. 1920. Načrt je izdelal profesor politehnike, barake so napravili študentje sami, večinoma tehniki. Študentke so jih poslikale v notranjosti z narodnimi motivi. Vse je tako lično in uzorno, da nimaš niti najmanjšega občuta, da si v baraki. Razsvetljava je električna, kurjava centralna. Sedaj je že toliko barak, da je prostora za 1000 dijakov.

Nadaljevanje v torkovi, kongresni številki.

Sve sami Svetislavi.

И Срби Банаһани до Светскога Рата били су под Мађарима, који су живо радили на томе, да насилном мађаризацијом немађарских народности повећају своју нацију. Средства за то нису бирали. Преко школа, цркава, судова, општина и других устапова они су тај паклен план успешно изводили. Језик, веру и обичаје своје сваком су натурали. За себе су, тако рећи, задржали готово сва права, а на поданике своје пренели само дужности. Нико од других народности није могао доћи на који виђенији положај у држави, ако није био прирођени Мађар. Чак и имена деце су помађаривали, а и не помињем вештачко стварање некаких »православних Мађара«!

Али, нико не воли да служи туђина. Мало коме се допада туђ језик, туђа вера, туђи обичаји. Свак тежи слободи, сваки иде за слободом, сваки се бори за слободу. Ако ју не може извојевати у својој рођеној земљи бежи у другу, туђу, где има за све грађане подједнако. Не могући да поднесе притисак шовинистичких Мађара и напусти су Банаһани остављали своја огњишта, па се селили у друге земље — понавјише у Америку и Србију. То су чинили и војници Банаһани кад су хтели да се отресу мађарске стеге и очувају свој национални понос.

Да испричам један случај таквог бегства из мађарске војске.

Четири Србина Банаһанина служили су стални кадар у Мађарској. Да би се ослободили тираније мађарских старењина и сталног исељавања српскога имена — договоре се сви четворица да уткну

из војске и пребегну у Србију. Што науке и учине. Кријући се дођу до Дунава и једне мрачне ноћи неопажено чамцем пређу на српску обалу. Наши их финанси примете, похватају и спроведу полизаведници, да их саслуша. Тамо, у кнеларији, сви стају у једну врегу.

— Како се ти зовеш? — упита шеф првога.

— Ја се, господине, зovem Светислав — одговори први бегунац.

— А ти, како је теби име? — обрати се шеф полиције другом.

— И мени је име Светислав — рече други.

— А теби? — окрете се шеф трећем.

— И мени је име Светислав — каза трећи бегунац.

— А ти, како се ти зовеш? — упита шеф последњег.

— И ја се зovem Светислав — одговори он.

— Чудновато: све сами Светислави! Откуда је то? — упита шеф првога бегунца.

— Свако српско име — рече он — Мађари још при крштењу помађаре. Ако кум да детету име Јован, они га у кршту заведу под именом Јошка; ако једететр име Александар, они запишу Шандор; ако се дете зове Стеван, они beleже Иштван; ако је детету име Светислав не могу никако да помађаре, већ морају и они да пишу Светислав. Отуда смо ми све сами Светислави.

Љуб. Н. Букашиновић.
учитељ у Смедереву.

Iv. D.:

Študij psihopatične dece, ureditev šolstva in zavodov za njo.

(S posebnim ozirom na dr. Goršičevo knjigo »Soc. zaštita dece in mladine.«)

Dr. Goršičevo knjigo »Socijalna zaštita dece in mladine«, ki je lani izšla, lahko smatramo kot nekako oficijozno izdajo oddelka za socialno politiko pokrajinske uprave — na poju socialne zaštite dece. Zato lahko upoštevamo to delo kot nekake smernice ali delovni program oblastne uprave za zaščito dece. Ker je delo pomožnega šolstva gotovo tudi v zvezi s splošno zaščito dece in mladine, se upravičeno dotiče dr. Goršič tudi tega šolstva in zavodov v svoji knjigi. Nas zanimajo v prvi vrsti stališče, ki ga zavzema dr. Goršič k temu vprašanju.

Stališče in naziranje do tega šolstva je podal dr. Goršič v oddelku, kjer govori o zaščiti moralno zanemarjene dece. Tam že povdarja razliko med moralno pokvarjeno in duševno abnormalno deco in pravi sledeče:

»Izkušnja uči, da je psihična osnova često poglavitni vzrok otrokovega zanemarjenja. Kaj radi se zanemari-

knjigo »Soc. zaštita dece in mladine.«) jo duševno zaostali, božastni in duševno bolelni otroci.

Zato je razločevati: 1. moralno pokvarjeno mladino, ki jo je pohujšala pomanjkljiva ali slaba vzgoja, včasih tudi slaba družba;

2. duševno zaostalo deco z etičnimi napakami;

3. psihopatično ali duševno bolelno mladino, pri kateri opažajo posamezne nenormalne pojave (brzo men občutka, šibko voljo nepremagljive razvne itd.).

Moderna zdravstvena pedagogika je tista veda, ki se bavi z raziskovanjem in ugotavljanjem duševnega stanja mladine. Nekdanji hišni zdravnik največjega avstrijskega vzgajališča v Eggenburgu, sedaj voditelj zdravstvenopedagoškega oddelka na otroški kliniki dunajskega vseučilišča, dr. Ervin Lazar trdi, da je zdravstvena pedagogika podlaga vsej zaščitni vzgoji. Zdravstveni pe-

dagog je tisti, ki zna nauke zdravstvene pedagogike prav uporabljati. Nikakor ni bistvo, da je zdravnik. Zdravnik in nezdravnik se bosta ločila tako, da se bo zdravnik bolj natančno lotil diagnoze, učitelj in vzgojitelj pa terapije, t. j. bistvene zdravstvene vzgoje. Pri zaščitni vzgoji ima prvo besedo zdravstveni pedagog. — Temeljni pojmi te vede bi se morali učiti na učiteljskih, da bi učiteljstvo znalo prav postopati s tako mladino. — Kot veda pa se bo morala predavati zdravstvena pedagogika na našem vseučilišču. V zvezi s to panogo bi se moral uesti institut ali opazovališče, kjer bi se zdravstveni pedagogi in zdravniki — specialisti s pomočjo 4—6 tedenskega opazovanja bavili z opazovanjem in opredeljevanjem duševnega stanja imbecilne in psihopatične dece, o kateri doslej zgolj sodišča sklepaajo, spada li v zaščitno vzgojo ali ne. Moderna zahteva je, da izvedenci odločijo, spada li otrok v bolniški zavod ali v zaščitno vzgojo.

S citatom predstojećih vrstic sem hotel pokazati, da se pomen posebnega vprašanja zdravstvene pedagogike uvideva in priznava tudi s strani upravnih organov, ki vodijo danes našo organizacijo socialne zaštite dece. Priznava se upravičenost, da je zdravstveni pedagog. Uvideva se nujnost, da se že na učiteljskih seznanj učiteljstvo s temeljnimi pojmi, kako postopati s tako mladino; enako se priznava upravičenost gojenja zdravstvene pedagogike kot vede na vseučilišču, v zvezi s preizkuševališčem.

Približujemo se zahtevi, da se imajo izvedenci baviti z vprašanjem, in odločati, spada li te vrste otrok v bolniški zavod ali v zaščitno vzgojo. — pri nas imamo v to svrhu priznano sprejemno komisijo.

Da se dr. Goršič peča samo z vprašanjem vzgoje te mladine, se mi zdi popolnoma razumljivo in sicer iz večih razlogov.

Vprašanja izobrazbe v splošnem ne smatra za svoje področje, ker tudi ne spada v delokrog zaščitnega dela mladine, in drugič ga ne omenja, ker ravno v pomožnem šolstvu prevladuje vedno in povsod v prvi vrsti vzgojni moment. To imamo povsod povdarjeno v predpisih in

ERNEST TIRAN:

O vzgoji značaja.

I.

Doba, ki jo doživljamo, je kriza, kakor ni taka še nikdar potresla človeštva. Ne samo, da so se v prah in nič zrušila stoletna carstva, da so se razmajali temelji in osnovne vsega našega političnega in gospodarskega bitja in žitja, da so se premaknila vsa pota in ciji, ki smo bili doslej hodili za njimi — vse to se nam bo zdelo majhno in vkljub vsem svojim nepreglednim posledicam manj važno v primeri z revolucijo, ki jo je doživel duhovni človek... In ki je zarezala vami brazde tako globoke in usodepolne, da je človek, ki si je iz tega vesoljnega potona rešil košček zelene vere v Resnico in Pravico, in jo stiska k srcu in mu je njegovo vse in edino, da se ta človek zgrozi in obstane in se vpraša s klapcem Jernejem: »Razsodite... Ali je pravica ali je ni, — ali je Bog ali ni Boga!« — Še v svojem poslednjem in edinem, kar mu je ostalo, je človek omajan. In ko se zvija svet v svoj bolečini, ko odmeva ene same besede: Reparacija! Obnova!, tedaj on ve, da gospodje pri zelenih konferencah mizah v Parizu in Lozani in Londonu in Rimu zdrave, skušajo zdraviti (če res?) posledico, nočejo pa videti vzroka... Tedaj on ve, da ne bo obnove ne iz Pariza ne iz Lozane, dokler ne bo obnove iz človeka samega. On pa je s svojo slutnjo Resnice in Pravice, ki jo stiska k srcu, ves majhen in beden in — smešen fantast...

Veliki petek je naša doba. Smo že prekoračili vrhunec? Ga sploh še nismo dosegli? Pride velika nedelja, pride vstajenje soloh še kdaj? Preveč na široko in visoko še bohota danes novoovna psihoza, da bi mogli premeriti, kdaj bo konec njene strupene rasti... »To niso ljudje,« pravi znani angleški pisatelj Emerson, »temveč samo še žive lakoti in žeji, utelešene blodne sanje, strasti... Te so dosegli svoje drobne cilje, jih menda drži skup samo še apno v njihovih kosteh... Ne verjamemo ne v duhovni, ne v etični vsemir; verjamejo samo še v kemijo, v ied in plin, v bogastvo, v mehaniko, v turbino in v videz, v drugega nič...«

Pisal pa je Emerson te besede že davno pred vojsko.

In danes je v nas neomejeno kraljestvo briljantov in zlatih verižic in superlativov,

v učnih načrtih za te šole. Opravičeno se prepušča vprašanje izobrazbe, torej šolstva, te dece v polnem obsegu šolski upravi.

Dr. Goršič navaja glede šolstva duševno abnormalne dece, da je na Norveškem 4978 duševno zaostalih in je šolski poset vse abnormalne dece po zakonih iz l. 1881. in 1915. obvezen; nadalje: da ima Kristijanija za manjnadarjene, a vzgoje sposobne otroke dve šoli, druga mesta pa imajo le posamezne razrede. S to potezo je dr. Goršič pokazal tudi potrebo izobrazbe, t. j. šolstva za manjnadarjeno deco in opozarja, da naj se malo ozremo na razvoj v drugih državah v tem oziru.

Pri nas predvideva definitivno ureditev pomožnega šolstva načrt novega šolskega zakona s sledečimi določbami, ki urejajo izobrazbo duševno zaostale dece:

Člen 12. se glasi: »V šole za nenormalno deco pohaja ona deca, za katero se zdravniško dokaže, da je nesposobna za osnovno šolo (slepa, gluhonema, duševno nerazvita, itd.)

Obveznost pouka za to deco se giblje v mejah možnosti.

Trajanje pouka v teh šolah se uredi s posebnimi pravili, ki jih predpiše minister prosvete, po zaslišanju glavnega prosvetnega sveta.

Člen 13. pa pravi: »Šole za nenormalno in nerazvito deco se otvarjajo na državne stroške v poedinih oblastih ali v izrazitih klimatičnih krajih, ki jih označi ministarstvo zdravja.

Te šole so internatsko urejene.

Poleg tega ima načrt novega šolskega zakona tudi še določbo, ki se tiče učiteljstva na teh šolah. To vsebuje člen 110, ki se med drugim glasi sledeče:

»Učitelji v šolah za nenormalno in nerazvito deco, ki imajo poleg redne izobrazbe še posebno strokovno izobrazbo, prejemale poleg redne plače še letni dodatek 1200 Din.«

S temi členi je položen prvi pravni temelj za pravno, oziroma zakonito ureditev šolstva za vse vrste abnormalno deco; podan je pa tudi nekak temeljni princip za ureditev materialnega stanja učiteljstva s strokovnim izpitom na teh šolah.

Nadaljevanje v torkovi, kongresni številki.

kraljestvo izžetih lic in modernih kravatin blazirane geste, kraljestvo shimmy-čevljev in bahave praznote in fusbalrekorder in idiotov. Človeštvo se utaplja in propada v materializmu v hlantanju po enodnevem efektu, po ožemanju trenutka.

Prevrednotenje vseh vrednot... »Moderni smo.« mi piše nekdo, »ne rabimo ničesar, ne priznavamo ničesar kot sebe. Kako je prasketala vaša častljiva etika v naših ognjih! Ti je žal za njo? Prišel je tudi za tebe čas preizkušnje: ali si naš ali pa te zdrobimo...« Tako me je pred nedavnim pisal človek, ki mi je bil petnaest let prijatelj...

Prevrednotenje vseh vrednot...

Samo — ni prišlo še nikomur na misel, da bi mogel biti ta Nietzschejev in nihov klic po brezobzirni sili, po brutalnem uveljavljanju svojega lastnega jaza — klic hrenjenja na onem, česa ravno v njih — ni?! Kako bi bil širok in silen in velik človek propovednik svojega ozkega jaza?! Tak človek se razliva preko vse svoje okolice, daje, daje... In jo prepaja s samim seboj in reže vanjo svojo sled kakor veslo v vodo... Samo majhen človek je uklenjen sam vase... »Človeka in pol vas učim...« Kako samozavestno se glase te besede. — In vendar se spominjam ob njih otroka, ki ga je v temi strah, in si glasno žvižga... Kaj se vam ne zdi, da smo tudi mi taki otroci, ki nas je strah, ker slutimo, kako smo slabi in bedni, pa si zato žvižgamo sami sebi na ušesa pesem glasno o Moči in Sili in Gospodstvu?!

Dokler bo človeku edini tempel njegov Jaz, toliko časa ne bo ozdravel, toliko časa ne bo vstajenja. Kdaj? Ko doraste večrajšnji rod? Ta je srkal sam zastrupljeni zrak o niem še spomina ne bo več na svete naloge njegove... Treba je namreč da premagaja človek instinkti sebi ne zaradi instinkta ampak zaradi človeka... Da se zavemo, da smo — in da za večne čase ostanemo — člani neke zajednice, da imamo če si lastimo iz tega naslova